

УДК 378

Громадянське виховання молоді у педагогічній спадщині М.І. Пирогова та його актуальність на сучасному етапі

Віктор Іноземцев,

директор,

Полтавський кооперативний технікум

Освіта — основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал держави. Наш час вимагає відродження і розвитку української національної системи освіти і виховання. Перед незалежною Україною постала історичної ваги проблема — творчо відродити українське громадянське виховання і водночас піднести його на сучасний рівень наукового і культурного розвитку. Тому дуже важливо, щоб відбувалося виховання історією, формувалися патріотичні почуття й національно-державна свідомість. Витоки громадянського виховання простежуються у педагогічній спадщині

К. Ушинського, С. Русової, М. Пирогова. Цінним у громадянсько-освітянських доробках цих діячів було те, що у процесі широкомасштабного вивчення історії країни, культури, мови, літературних пам'яток вони впливали на становлення ідей громадянського виховання учнівської молоді. Сучасники філософсько-педагогічної думки С.І. Гончаренко, Л.В. Чупрій, І.А. Ільїн, О.Н. Вирщиків розглядають формування громадянського світогляду, громадянської життєвої позиції як потужний ресурс розвитку.

У другій половині XIX століття відбулися значні зміни в соціальному й економічному житті країни, що привело до реформ у галузі освіти і виховання. Пріоритетними педагогічними цінностями XIX століття були рідна мова, патріотизм, історизм, народність. Прогресивні педагоги школи того періоду висували різні ідеї

щодо громадянського виховання. Особливу увагу належить звернути на творчу спадщину М.І.Пирогова. За глибоким переконанням ученого, громадянське виховання передбачало реалізацію завдань патріотичного виховання, моральності, гуманності. Завдяки діяльності визначного педагога, суспільство переглянуло своє ставлення до громадянського виховання й визнало його як педагогічну проблему.

Мета статті — розкрити зміст питань громадянського виховання у педагогічній спадщині М.І. Пирогова та їх вплив на формування світогляду учнівської та студентської молоді.

Світогляд видатного педагога М.І. Пирогова формувався під впливом європейської і російської філософської думки середини ХІХ ст. Його педагогічна спадщина, зокрема велика праця “Питання життя“, стала класикою вітчизняної і світової педагогічної науки, значним кроком вперед у розвитку педагогічної думки того часу. Ідеї вченого про роль навчального закладу, викладача у формуванні громадянина і патріота залишаються гостро актуальними і нині. Головним завданням будь-якого навчального закладу, вважав М.І. Пирогов, підготувати до громадського життя високоморальну людину з широким розумовим кругозором. “Бути людиною — ось до чого має вести виховання“ — писав великий педагог. Щоб зрозуміти позицію М.І. Пирогова щодо виховання, слід пам’ятати його слова: “Тільки те виховання обіцяє найбільше шансів на успіх, у якому вихователі зуміють пристосуватися до індивідуальності своїх вихованців і її пристосувати до життя“ [1]. Його хвилювали фундаментальні питання виховної роботи в школі — роль вчителя, учнів, суб’єкт-суб’єктні відносини. Найдієвішим засобом моральності в навчальних закладах, найкращим вихователем були за глибоким переконанням М.І. Пирогова, наука і вчитель, який знає свою справу. Сутність особистості педагога, духовна складова його людської якості виявляється у його життєвій і професійній позиції, у взаємовідносинах із дітьми, батьками, колегами.

Саме система освіти і безпосередньо особистість педагога формують суспільні ідеали, норми, які згодом стають звичками. І від особистості учителя багато залежало і залежить, з якими світоглядними установками ввійде молодь у свій соціум і як вона буде його змінювати у подальшому. Усвідомлюючи просту істину, що лише національно свідомий патріот може виховати патріота зі спрямованою національною самосвідомістю, кожен педагог і керівник закладу освіти має оцінити рівень власної свідомості, патріотизму і готовності підготувати нове покоління кадрів відповідно до профілю свого навчального закладу. Проблеми виховання, освіти та розвитку молодого покоління набувають особливого значення, оскільки доля людства залежатиме від духовних та моральних цінностей.

Пріоритетним аспектом виховної роботи визначена орієнтація на українську культуру, мову, національно-патріотичні традиції.

Гарячий патріот своєї Батьківщини, М.І. Пирогов вважав обов’язковим, щоб виховання і навчання проводились рідною мовою. Він був впевненим в тому, що потішний звичний спосіб навчання малолітніх, мало не грудних малюків, французькій, англійській мовам нерозумний, принижує національне почуття. Великий педагог вважав, що це прививає презирство до рідної мови, ніскільки не сприяє поширенню наукових знань та розширенню кругозору.

Громадянське виховання повинно здійснюватися впродовж усього процесу навчання молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального формування громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання держави. На формування морально-правових, патріотичних цінностей великий вплив мала його особиста висока моральність. “Я люблю Росію, люблю честь Батьківщини, а не чини — це вроджене, його із серця не вир-

веш і не переробиш...” [4, с.154]. Це має глибокий філософський зміст життєвої позиції видатного педагога, тому що його життя, практична діяльність свідчать про його моральний і патріотичний дух. У будь-якій національній державі освіта спрямована на виховання громадянина і патріота своєї держави. М.І. Пирогов був переконаний, що “всі, хто готується бути корисними громадянами, повинні спочатку навчитися бути людьми” [3, с.207]. Великий педагог вважав, що головною складовою морального і патріотичного виховання є формування у дітей любові до рідної країни, що здійснюється, у першу чергу, сім’єю, безпосереднім соціальним оточенням через передання певних традицій, культури, історії, вірувань. Він акцентує увагу на тому, що по старих шаблонах сформувавши сучасну особистість неможливо, адже життя змінюється, змінюється суспільство. Перед людьми постають нові вимоги часу. А це, в свою чергу, вимагає нових підходів у вихованні, тому як “суспільство і держава бажають мати людей, а не мавп і ляльок” [2, с.453].

В завдання виховання, вважав М.І. Пирогов, повинне входити поступове формування моральних, сучасних переконань, твердої волі, відповідно, “виховання тих громадянських і людських гідностей, які складають найкращу прикрасу часу і суспільства” [2, с.174]. Істинний, моральний у своїй основі патріотизм великого педагога у його професійній та науковій діяльності демонструє самовідданість, безкорисливе і віддане служіння Батьківщині.

Всі вчені, вважав великий педагог, дійшли висновку, що “виховання потрібно починати з коліски, якщо бажаємо докорінно змінити вдачу, уподобання і переконання суспільства” [2, с.453].

Зі слів К.Д. Ушинського, М.І. Пирогов “перший у нас поглянув на справу виховання з філософської точки зору і побачив в ньому не питання шкільної дисципліни, дидактики чи правил фізичного виховання, а найглибше питання людського духу — питання життя” [5, с.171].

Тому громадянське виховання в конкретному навчальному закладі залежить від

багатьох умов: від рівня морально-правової свідомості студентів, згуртованості студентського колективу і його громадянської думки, стану дисципліни і порядку. Важливо, щоб соціально-економічні знання, одержані студентами на лекціях і семінарах, підкріплювалися під час проведення виховних заходів. Керівник навчального закладу має зробити все, щоб забезпечити єдність навчання і виховання у єдиному навчально-виховному процесі. Тоді молодь буде розуміти, що виконання громадських обов’язків, участь у суспільно-політичному житті — це норма нашого життя. Сьогодні всі ми, займаючись виховною роботою в технікумі, вбачаємо основний зміст своєї діяльності в якісній організації процесів формування духовності, моральності, патріотизму, культури особистості студента і його фахової підготовки.

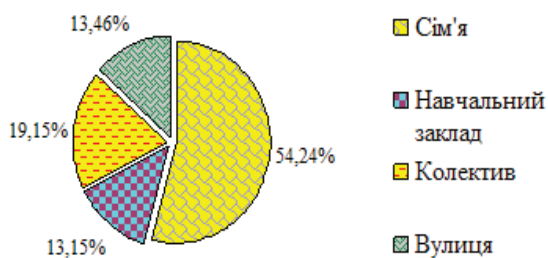
Керуючись у роботі законодавчими документами Міносвіти і науки України, надбаннями світової і вітчизняної педагогіки, методиками, що розробили А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Пирогов і багато інших, можна з впевненістю сказати, що виховна система нашого навчального закладу — це не кількість проведених заходів, а спосіб життя колективу за певними законами, традиціями, з чітко визначеною структурою прав та обов’язків. Включення особистості в таку систему сприяє її розвитку й вихованню високих моральних якостей.

Позитивний досвід нашого технікуму — це проведення наукових конференцій, засідань круглих столів, усних журналів, диспутів, вікторин, зустрічей з ветеранами війни, учасниками бойових дій в Афганістані. Створення 1 березня 2013 р. осередку українського козацтва як структурного підрозділу навчального національно-патріотичного центру українського козацтва ім. Самійла Величка на базі Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди — це ще один важливий момент набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування у молоді рис громадянина української де-

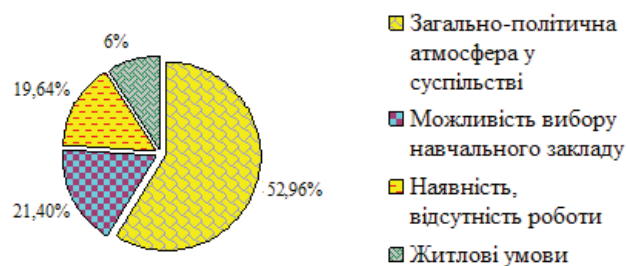
ржави. Саме такі заходи є тими невичерпними джерелами, що живлять світоглядні знання студентів, формують їхні морально-етичні переконання та національно-патріотичну свідомість. Заходи відзначаються високим педагогічним, методичним та естетичним рівнем, різноманітністю за формами та масовою участю студентів. Їх творчий, інноваційний характер є характерною особливістю діяльності більшості наших педагогів-наставників, кураторів груп. Інтерес до заходів, які ми проводимо, у студентів невпинно зростає.

З метою дослідження рівня патріотизму, моральності та правової свідомості у студентських групах в 2011 р. проведено анкетування, в якому було опитано 750 студентів.

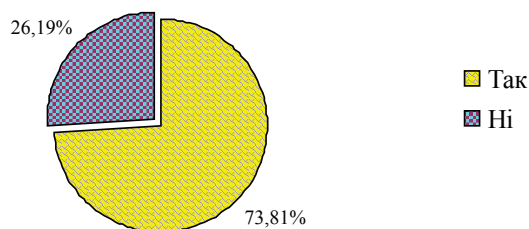
Що впливає на формування патріотичного становлення молоді?



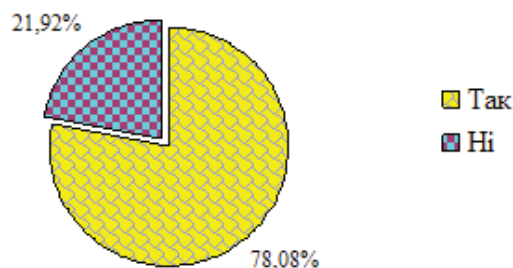
Які політичні, соціально-побутові ситуації впливають на рівень Вашого патріотизму?



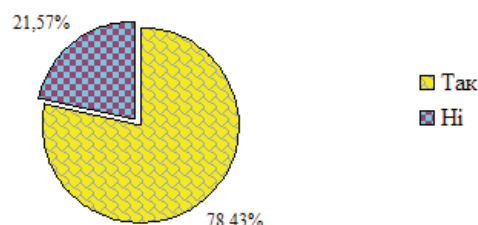
Чи Ви вважаєте себе патріотом?



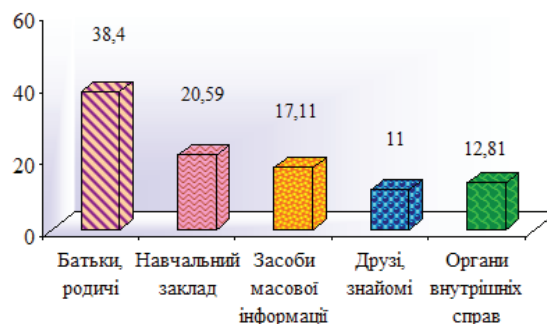
Чи відчуваєте Ви відсутність моральних цінностей в українській молоді?



Чи допомагає Вам у повсякденному житті дотримання моральних цінностей?



Хто або що найбільш вплинуло на формування ваших правових знань?



У лютому 2013 року проведено повторне анкетування серед студентів з метою дослідження результативності проведених виховних заходів щодо патріотизму, моральності та правової свідомості.

На питання "Чи ви вважаєте себе патріотом?" 86,74 % опитуваних вважають себе справжніми патріотами, 13,26 % — так не вважають. На питання "Що впливає на формування патріотичного становлення молоді?" 56,24 % опитуваних вважають — сім'я, 23,45 % — навчальний заклад, 11,66 % — колектив, 8,65 % — вулиця.

Соціологічні дослідження серед студентської молоді у 2011, 2013 рр. свідчать про підвищення громадянської свідомості опитуваних. Спостерігаємо тенденцію посилення ролі навчального закладу у реалізації позитивного впливу на формування громадянського світогляду. Виходячи з результатів дослідження та цілеспрямованої роботи колективу викладачів, можна зробити висновки:

- аспект формування активної життєвої позиції молоді потребує системного підходу і конкретної роботи сім'ї, навчального закладу, громадських об'єднань, державних інститутів;
- особливу увагу потрібно приділяти молоді, її моральному, патріотичному вихованню як складових гуманітарної політики в Україні;
- організувати із залученням студентів патріотичні, духовно-моральні і правові практичні акції, спрямовувати їх на виконання громадянських і конституційних обов'язків;
- ідеї патріотизму, моральності, правової культури є об'єднуючим прогресивним внутрішнім потенціалом молодих людей, який дозволяє консолідувати і на практиці розвивати суб'єкт-суб'єктні відносини.

Сьогодні існує розуміння, особливо серед педагогів, вчених, що досягнення свого громадянського розвитку людина домагається тоді, коли її внутрішні якості перетворюються в особисті переконання, у норму поведінки, що визначають її діяльність. Так, у вищих навчальних закладах молода людина повинна одержати можливість для самореалізації і ствердитись як особистість. Фахівець не тільки повинен мати певну суму знань і навичок, але бути, в першу чергу, людиною з активною життєвою позицією, носієм і дієвим елементом громадянських ідей. Це ще раз підтверджує думку М.І. Пирогова про важливе значення впливу педагога на формування молоді людини як особистості.

Громадянське виховання — це створена впродовж століть система поглядів, переконань, ідей, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість і цілісні орієнтації молоді, передавати їм соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Підтвердженням цього є педагогічна спадщина М.І. Пирогова, який зробив значний внесок у розвиток громадянської позиції молоді, ідей щодо ролі сім'ї, школи у вихованні дітей з метою формування твердих життєвих принципів, патріотів своєї Батьківщини. Громадянське виховання молоді передбачає надання широких можливостей для пізнання історії України, традицій, звичаїв, формування моральних і духовних цінностей. Саме на це спрямована діяльність викладачів нашого навчального закладу з виховання гармонійно розвинутої, освіченої, соціально активної й національно свідомої молоді людини, яка має почуття громадянської відповідальності, високі духовні якості, є патріотом своєї країни.

Література

1. *Гордін, Л.Ю.* Поощрение и наказание в воспитании детей / Л.Ю. Гордін. — М., 1971. — С. 96–97.
2. *Пирогов, Н.И.* Избранные педагогические сочинения. — М. : Педагогика, 1985.
3. *Пирогов, М.І.* Питання життя / Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя. — К. : Т-во "Знання", КОО, 2003. — С. 205–209.
4. *Севастопольские письма Н.И. Пирогова (1854 — 1855)*; под ред. Ю.Г. Малиса. — СПб. — С.154.
5. *Ушинський, К.Д.* Педагогічні твори М.І.Пирогова // Вибрані пед. тв. : в 2 т. ; пер. з рос. / К.Д.Ушинський. — К., 1983. — С. 134–182.

10.02.2013